

ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ СТРУКТУР В АГРОБІЗНЕСІ

Анотація. У статті розкрито передумови утворення інтеграційних структур в агробізнесі. Визначено організаційно-економічні фактори впливу на розвиток інтеграційних об'єднань у сільському господарстві та перспективи їх функціонування в умовах ринкової економіки.

Ключові слова: інтеграція, агробізнес, агрохолдинг, управління, організаційно-економічні фактори, сільськогосподарське виробництво, концентрація, диверсифікація.

Summary. In the article the background of integration structures in agribusiness. Defined organizational and economic factors influence the development of integration associations in agriculture and the prospects for their functioning market economy.

Key words: integration, agribusiness, agricultural holding, management, organizational and economic factors, agricultural production, concentration, diversification.

Постановка проблеми. Нинішній стан національної економіки стимулює до пошуку шляхів забезпечення фінансової стабільності підприємств. Особливо це потребує аграрний сектор — гарант продовольчої безпеки країни з його розширенням за формами господарювання, розвитком суспільного розподілу праці, кооперацією та необхідністю взаємодії між галузями виробництва. Низька фінансова стійкість аграрних підприємств проявляється у неналежному рівні забезпечення технологічних процесів сільськогосподарського виробництва, слабкій ресурсній базі господарств, мізерності державної підтримки, диспаритетом цін, жорсткою конкурентоспроможністю ринку продовольства.

У цьому зв'язку постає потреба створення інтегрованих аграрних структур як принципово новий підхід до організації сільськогосподарського виробництва, в якому концентрується значний ресурсний потенціал, спрямований на реальний економічний ефект господарювання з передбаченням зростання обсягів виробництва, підвищення продуктивності праці, зниження собівартості продукції і покращення її якійсної складової, яка закладена у спеціалізації та концентрації виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий науково-теоретичний та практичний внесок у дослідження інтеграційних процесів у сільському господарстві внесли як вітчизняні, так і зарубіжні вчені-економісти, серед яких: В. Г. Андрійчук, М. Д. Бабенко, А. В. Бурковська, І. М. Буробкін, А. Є. Данкевич, А. Кассам, Т. Келлер, П. М. Макаренко, М. Й. Малік, Л. Л. Мельник, Є. А. Попова, П. Т. Саблук, Дн. Хайман, Ф. Херцберг та багато інших.

Відаючи належне напрацюванню вчених щодо визначення сутності інтеграційних процесів у сільському господарстві, їх організаційно-інституційної ролі в аграрному секторі економіки країни та особливостям діяльності інтегрованих

структур і не принижуючи значення проведених наукових досліджень, необхідно зауважити, що, на наш погляд, недостатньою мірою розкрито фактори які впливають на розвиток агроінтеграції.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування факторного впливу на інтеграційний процес в агробізнесі.

Виклад основного матеріалу. Останніми десятиліттями процес концентрації сільськогосподарського виробництва набуває свого світового значення. Зокрема в країнах Західної Європи, Канаді, США відбувається суттєве переформатування частки дрібнотоварних виробників (фермерських господарств) в укрупнені господарств зі збільшенням своїх площ землекористування майже у два рази. Головним чинником такої тенденції є жорстка конкуренція, яка не залишає шансів успішно функціонувати дрібним фермам. При цьому виникають кооперативи з виробництва, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції та аграрно-промислові об'єднання із замкненим циклом виробництва на якісно новому рівні з більш досконалою виробничою системою і фінансовою стійкістю, що набуває свого визначення як горизонтальна або вертикальна інтеграція. Це призводить до зміни форм і методів ведення господарств, зрощення всього ресурсного потенціалу господарських одиниць з виробленням сумісної стратегії управління.

Загалом інтегрована структура являє собою «мініатюрне суспільство» («державка в державі»), це штучно сформована людиною система, здатна до еволюції, однією з вирішальних частин якої є людські ресурси [2, с. 148].

Існування різних підходів до трактування інтеграційних процесів у народногосподарському комплексі України в цілому означають об'єднання в єдине ціле «ізолюваних частин», тобто «...процес об'єднання різних підсистем для організації або

внесення деяких окремих частин в єдине ціле» [3, с. 53]. З точки зору законодавства визначено чотири види господарських інтеграційних об'єднань — це асоціації, корпорації, консорціуми і концерни [1, с. 56]. Проте реалії сьогодення потребують розширення такого переліку об'єднань із законодавчим регламентуванням нових, таких як агрохолдинги та агропромислові фінансові групи. До цього спонукали ринкові перетворення в аграрному секторі економіки, які зумовили створення умов для формування інтегрованих структур із визначенням новітніх підходів до організації сільськогосподарського виробництва на основі синергетичного ефекту генерації прибуткової діяльності агробізнесу. Разом із цим активізація агроінтеграції посилює і фінансову стійкість господарств та сприяє значному залученню ними інвестиційних потоків.

Основні принципи побудови агроінтеграції враховують добровільність, цілісність структури, наявність «ведучої ланки» підприємства-інтегратора (переважно промислові підприємства), підтримку і сприяння з боку адміністративних органів управління. Внаслідок чого вітчизняна практика інтеграційних процесів сконцентрувалася на такому об'єднанні, як агрохолдинг — переважно вертикально інтегроване об'єднання юридичних осіб, пов'язаних між собою відносинами економічної субординації (реалізуються через відносини володіння). Субординація всієї структури агрохолдингу в цілому керована, але є можливість забезпечувати і відносну самостійність окремих її елементів, необхідну для економічно ефективної роботи системи [4, с. 15].

Доцільність створення агрохолдингу має низку організаційно-економічних переваг. По-перше, це підпорядкування декількох підприємств одному управлінському органу (єдиний апарат управління), який наближений до виробництва для забезпечення активної і гнучкої політики управління господарськими одиницями. Немаловажним тут є зменшення кількісного складу спеціалістів, звільнення від низки адміністративних обов'язків, що сприяє концентрації зусиль на виконанні виробничих завдань і відображається на підвищенні економічної ефективності діяльності аграрного об'єднання.

По-друге, злиття меж землекористування господарських одиниць посилює спеціалізацію сільськогосподарського виробництва із раціональним його розміщенням, концентрує зусилля на оптимізації використання технічних засобів з можливістю запровадження новітніх її зразків, проведення селекційної роботи та покращення стану земельних угідь. Усе це призведе до збільшення обсягу виробництва продукції, підвищення продуктивності праці, і як наслідок — зниження собівартості виробленого сільськогосподарського продукту, росту прибутковості і рентабельності виробництва. Крім того, надається можливість закріплення сировинних зон за

промисловими і переробними підприємствами щодо місць збуту виробленої продукції сільськогосподарства.

По-третє, підвищується ефективність використання основних фондів і трудових ресурсів шляхом оперативного їх переміщення в рамках агрохолдингу через сезонний фактор сільськогосподарського виробництва та відпрацювання на цій основі диверсифікації самого аграрного виробництва, а саме створення переробних підприємств харчової індустрії, що дозволить розширити зайнятість працівників об'єднання. Останнє являє собою продуктивний процес зближення сільськогосподарської і промислової праці з метою ефективного її використання і гармонійного соціально-економічного розвитку, підвищуючи доходність та соціальну захищеність працівників.

Таким чином, результатом успішно проведеної інтеграції є виникнення нових аграрних об'єднань як сукупності організаційних, технологічних і економічних взаємопов'язаних складових, спрямованих на успішне виконання завдань продовольчої безпеки країни із розширенням асортименту готового до споживання продукту на основі переробки сільськогосподарської сировини.

Для більшості інтегрованих структур домінуючим фактором є зростання ресурсного потенціалу учасників за рахунок консолідації фінансових засобів. Єдина стратегія інтеграції в агробізнесі дозволяє отримувати достатній рівень прибутку і спрямовувати його на більш ефективні виробничі ділянки — це підвищує конкурентоспроможність самого об'єднання, передбачає мобільність до потреб ринку, можливість розробки і випуску продукції більш вищого гатунку, розширення асортименту і обсягу виробництва. Тобто агроінтеграція проявляється як у розширенні та поглибленні виробничо-технологічних зв'язків і зрощенні капіталів господарських одиниць товаровиробників, так і у створенні сприятливих умов здійснення економічної діяльності, зняття взаємних бар'єрів входження до ринку продовольства із закріпленням певних у ньому ніш.

Проте інтеграційні процеси в агробізнесі проявляють і певну залежність від цілої системи організаційно-економічних факторів, які одночасно можуть стимулювати і стримувати розвиток агроінтеграції (рис. 1).

Вищезазначені фактори (рис. 1) виступають ключовими елементами розвитку інтеграційних процесів у сільському господарстві, нинішній стан якого характеризується трансформаційними наслідками — переважна більшість сільськогосподарських підприємств перейшли на моногалузевий спосіб виробництва з домінуванням галузі рослинництва як менш затратної. Це спонукало і низьку інвестиційну привабливість аграрного сектору через незахищеність прав власності та ризик неповернення вкладених коштів. А диспа-

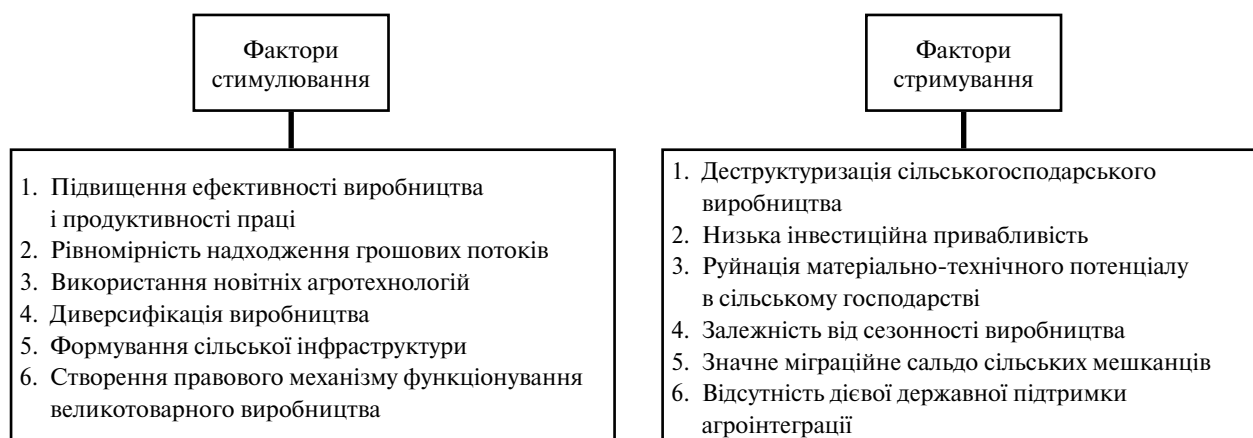

Рис. 1. Система факторів розвитку агроінтеграції

ритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію нівелює технологічну складову використання сучасних новітніх агротехнологій, чим зумовлює подальшу руїнацію технічного потенціалу сільгоспвиробників.

Крім того, важкопереборна сезонність у сільському господарстві змушує керівництво вишукувати альтернативи виробництва продукції, вдаючись до диверсифікації аграрного бізнесу шляхом створення переробних підприємств та промислів, які мали б замкнений цикл виробництва на основі власної сировини (хлібопекарні, м'ясо- і молокопереробні цехи, переробка овочів та ін.), і тим самим забезпечити стабільність в надходженні доходів, повноту зайнятості своїх працівників з можливістю додаткового залучення сільського населення до виробничих процесів, знижуючи існуючий рівень його безробіття. У цьому разі тут простежується зростання доходності як самого інтегрованого підприємства, так і сільської економіки в цілому щодо покращення інфраструктури села зі спаданням вектора міграційної напруги в сільських територіях. Але неперевершеною складовою є відпрацювання правового змісту становлення і функціонування агроінтеграції за сприяння державної її підтримки в прийнятті необхідної нормативно-правової бази розвитку великотоварного виробництва, яке на сьогодні практично юридично не захищене.

Отже, здатність забезпечити генерацію прибутку, розширення робочих місць та передумови створення нових внаслідок впровадження у виробничий процес новітніх агротехнологій, які охоплюють весь цикл виробництва, переробки і реалізації продукції, цілеспрямоване відтворення галузі на новій організаційно-економічній основі є специфічною особливістю інтегрованого агробізнесу, його синергетичним ефектом.

Практика показує, що успішна діяльність інтегрованого агробізнесу багато в чому визначається і характером взаємовідносин з державними органами влади. Доцільність державної під-

тримки, особливо на стадії формування аграрних об'єднань, повинна мати свій прояв у такому:

- довготермінове кредитування із фіксованою процентною ставкою або на пільговій основі;
- зниження фіскального тиску з підвищенням стимулюючої функції оподаткування;
- мінімізація митних тарифів для групи продовольчих товарів, які не входять до розряду стратегічних.

У тих сільських регіонах, де агрохолдинги тісно взаємодіють з місцевою адміністрацією, вони функціонують більш ефективно, і у міру росту своїх матеріально-технічних та фінансових можливостей виникають передумови до переходу від простих форм інтеграції до більш складних. А оскільки внаслідок розвитку агрохолдингових структур виникає потреба нових наукових розробок та рекомендацій із формування конкурентного середовища, то постає питання про відпрацювання нормативно-правових засад щодо удосконалення взаємовідносин між суб'єктами інтеграції, де структурні підрозділи агрохолдингу виступають як цілісний механізм функціонування, не порушуючи при цьому основні принципи умов свого створення.

Юридична складова повинна відображати структурну побудову володіння активами агрохолдингу і забезпечувати їх безпеку, не перешкоджати залученню коштів та забезпечувати ефект мінімізації оподаткування у розрізі кожного підрозділу. Що в сукупності із організаційно-економічними факторами розвитку агроінтеграції повинно бути взаємоузгоджено і закріплено певною відповідальністю за діяльністю агрохолдингу в цілому та відповідати основним його завданням в ракурсі стабілізації всього сільського господарства країни. Це дозволить розбудувати систему управління шляхом бюджетування в рамках агрохолдингу, де кожний структурний його підрозділ матиме змогу функціонувати із чітко визначеними центрами відповідальності.

Таким чином, результат інтеграції агробізнесу вирішує проблему нерентабельних сільськогоспо-

дарських підприємств, організаційно здійснює заміну власника і команди управлінського персоналу, що призводить до підвищення економічного росту в аграрній сфері виробництва. Великі об'єднання типу агрохолдинг є більш привабливим об'єктом для потенційних інвесторів та важливим соціальним ефектом в умовах чітко вираженої сезонності сільськогосподарського виробництва. Розвиток агроінтегрованих структур у поєднанні із диверсифікацією дозволяє максимально ефективно використовувати робочу силу, підвищувати її якісну складову та рівень заробітної плати. Чим вище індивідуальні результати господарювання, можливість яких окреслюється юридичною і економічною обособленістю, тим вища стійкість колективу.

Висновки. Інтеграція аграрного виробництва об'єктивно обумовлена рівнем розвитку виробничих сил і міжгалузевих відносин. У форматі суспільно-економічних процесів агроінтеграція є відповідною стадією розподілу праці організаційно-економічних форм міжгалузевої взаємодії у забезпеченні підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. Необхідність і доцільність інтеграції агробізнесу обумовлена тим, що надається змога ефективно розподіляти ресурси між суб'єктами інтеграції, згладжувати

сезонність аграрного виробництва та отримувати доходи від диверсифікації видів діяльності, протистояти стихії ринкових відносин, підвищуючи конкурентоспроможність агробізнесу і тим самим спонукати до інвестиційної привабливості сільськогосподарське виробництво.

Література

1. Бабенко М. Д. Активізація і підвищення ефективності розвитку агропромислової інтеграції та кооперації в АПК регіону : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.07.02 / Микола Дмитрович Бабенко. — Дніпропетровськ, 2005. — 276 с.
2. Данкевич А. Є. Розвиток інтегрованих структур у сільському господарстві : монографія / А. Є. Данкевич. — К. : ННЦ ІАЕ, 2011. — 350 с.
3. Макаренко П. Н. Развитие интеграции в агропромышленном производстве как одно из направлений аграрной политики / П. Н. Макаренко, Л. Л. Мельник, А. М. Карпенко // Економіка АПК. — 2000. — № 8. — С. 52–58.
4. Саблук П. Т. Рекомендації з удосконалення організації сільськогосподарського ринку на основі інтеграційних процесів / [П. Т. Саблук, Ю. С. Коваленко, Л. О. Артикульний та ін.]. — К. : ІАЕ УААН, 1997. — С. 5–28.